

PRAWA CZŁOWIEKA I SYSTEMY ICH OCHRONY

Stacjonarne Studia Prawa 2020/2021

Ograniczenia praw i wolności jednostki

ZASADA WOLNOŚCI, OGRANICZENIA KONSTYTUCYJNYCH WOLNOŚCI I PRAW

Art. 31 Konstytucji RP

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane **tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochron środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób**. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

**Kiedy możliwe jest ograniczenie konstytucyjnych praw
i wolności jednostki?**

OGRANICZENIA PRAW CZŁOWIEKA

OGÓLNA KLAUZULA OGRANICZAJĄCA A SZCZEGÓLNE KLAUZULE OGRANICZAJĄCE:

- I: stanowisko zakładające, że art. 31 ust. 3 Konstytucji RP stanowi samodzielną podstawę do usprawiedliwiania ograniczeń tych praw i wolności, dla których nie przewidziano żadnej szczegółowej klauzuli ograniczającej, natomiast gdy istnieją szczegółowe klauzule ograniczające prawa i wolności muszą być przestrzegane warunki w nich przewidziane, zaś art. 31 ust 3 nie znajduje wówczas zastosowania
- II: stanowisko zakładające, że art. 31 ust. 3 Konstytucji RP stanowi samodzielną podstawę do usprawiedliwiania ograniczeń tych praw lub wolności, dla których nie przewidziano szczegółowej klauzuli konstytucyjnej, natomiast w przypadku ograniczenia praw lub wolności, dla których istnieje szczegółowa klauzula ograniczająca muszą być spełnione warunki zarówno w klauzuli szczególnej, jak i ogólnej
- III: stanowisko zakładające, że art. 31 ust. 3 Konstytucji RP nie może stanowić samodzielnej (i wyłącznej) podstawy usprawiedliwiania ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności. Gdy brak jest szczegółowej klauzuli ograniczającej, usprawiedliwienia ograniczeń praw lub wolności muszą być dokonywane w oparciu o art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, jak i inne normy konstytucyjne, natomiast w przypadku praw i wolności, dla których istnieje szczegółowa klauzula ograniczająca muszą być spełnione warunki określone zarówno w tej klauzuli, jak i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, z pewnym zastrzeżeniem.

OGRANICZENIE KONSTYTUCYJNYCH PRAW I WOLNOŚCI

Art. 31 Konstytucji RP

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane **tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób**. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

- **Ograniczenie konstytucyjnego prawa lub wolności**
→ ingerencja polegająca na zawężeniu konstytucyjnego zakresu ochrony danego prawa lub wolności

WYMÓG ZACHOWANIA FORMY USTAWY

- ograniczenia w korzystaniu z praw i wolności powinny być ustanawiane „*tylko w ustawie*”:
  - niedopuszczalne jest ustanowienie jakiegokolwiek ograniczenia bez podstawy ustawowej
  - konieczność takiego rozwinięcia podstawy ustawowej, aby czyniła zadość wymaganiu dostatecznej „określoności”
- ustanawianie ograniczeń praw i wolności jednostki w ustawie **nie oznacza** bezwzględnego zakazu zamieszczania jakichkolwiek ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności w aktach podustawowych, niemniej to właśnie ustawa powinna odgrywać rolę pierwszoplanową i zasadniczą
- „*tylko w ustawie*” a „*w drodze ustawy*”

„Konstytucyjna zasada wyłączności ustawy w sferze praw człowieka nie wyklucza przekazania pewnych spraw związanych z urzeczywistnieniem wolności i praw konstytucyjnych do unormowania w drodze rozporządzeń”

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 lipca 2003 r., sygn. akt P 10/02

WYMÓG ZACHOWANIA FORMY USTAWY

„(...) niedopuszczalne jest natomiast przyjmowanie w ustawie uregulowań blankietowych, pozostawiających organom władzy wykonawczej, czy organom samorządu lokalnego swobodę normowania ostatecznego kształtu owych ograniczeń, a w szczególności wyznaczenia zakresu tych ograniczeń”

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 2000 r., sygn. akt P 11/98

„(...) ustawowe sformułowanie przepisów karnych (represyjnych) musi **w sposób zupełny odpowiadać zasadzie określoności**. Oznacza to, że sama ustawa musi w sposób **kompletny, precyzyjny i jednoznaczny** definiować wszystkie znamiona czynów zagrożonych karą (...) Ustawa musi więc w sposób kompletny wyznaczyć kategorie osób, które mogą ponosić odpowiedzialność za dany czyn. Nie może tego natomiast dokonywać akt wykonawczy, bo w prawie karnym wyłączność ustawy ma charakter bezwzględny. Wynika to z zasady *nullum crimen sine lege*, stanowiącej nieodłączny element państwa prawnego”

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 26 kwietnia 1995 r., sygn. akt K 11/94

PRZESŁANKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

- **pojęcie niedookreślone**
- szeroka interpretacja (m.in. bezpieczeństwo polityczne państwa, bezpieczeństwo militarne państwa, bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, etc.)
- bezpieczeństwo państwa jako stan, w którym brak jest zagrożeń dla istnienia państwa jako całości oraz dla jego demokratycznego rozwoju
- bezpieczeństwo państwa jako stan, w którym brak jest zagrożeń dla funkcjonowania instytucji ustrojowych państwa
- pojęcie bezpieczeństwa państwa odnosi się zarówno do sytuacji wewnętrznej, jak i zewnętrznej (istotny rozmiar zagrożenia)
- pojęcie uznawane również przez doktrynę, jako tożsame z pojęciem „bezpieczeństwa obywateli” (art. 5 Konstytucji RP)

PRZESŁANKA PORZĄDKU PUBLICZNEGO

- **pojęcie niedookreślone**
- porządek publiczny jako stan harmonijnego współżycia członków społeczeństwa → przesłanka ta zorientowana jest na prawidłowe funkcjonowanie życia społecznego

„Przesłanka ochrony porządku publicznego, mimo jej dalece niedookreślonego treściowo charakteru, mieści w sobie niewątpliwie postulat takiego ukształtowania stanu faktycznego wewnątrz państwa, który umożliwia normalne współżycie jednostek w organizacji państwowej. Dokonując ograniczenia konkretnego prawa lub wolności, ustawodawca kieruje się w tym przypadku troską o należyte, harmonijne współżycie członków społeczeństwa, co obejmuje zarówno ochronę interesów poszczególnych osób, jaki i określonych dóbr społecznych, w tym i mienia publicznego”

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., sygn. akt K 27/00

PRZESŁANKA OCHRONY ŚRODOWISKA

- przesłanka ujmowana w znaczeniu szerokim, jako przesłanka związana z ochroną zdrowia
- wskazanie tej przesłanki w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ma na celu zaakcentowanie znaczenia bezpieczeństwa ekologicznego i koresponduje z określeniem ogólnych celów państwa (art. 5 Konstytucji RP)

PRZESŁANKA OCHRONY ZDROWIA

- przesłanka definiowana również jako zdrowie publiczne
- określana w doktrynie również zamiennie jako przesłanka zdrowia publicznego
- ochrona zdrowia jako obowiązek wspólnego działania całego społeczeństwa i władz publicznych na rzecz wysokiej jakości zdrowia ogółu (ludności)
- ochrona zdrowia jako obowiązek zapewnienia takiego kontekstu prawnego i społecznego, aby usuwać zewnętrzne zagrożenia dla zdrowia jednostki oraz eliminować składniki powodujące niszczenie zdrowia przez jednostkę
- pojęcie „zdrowia publicznego” należy rozumieć jako pewien stan, w przypadku którego może nastąpić z dużym prawdopodobieństwem jednoczesne zagrożenie zdrowia większej ilości osób

PRZESŁANKA OCHRONY MORALNOŚCI PUBLICZNEJ

- najbardziej niejednoznaczna i kontrowersyjna przesłanka (związane jest to z subiektywnym wartościowaniem)
- przesłankę tę można określić jako zespół reguł postępowania, dość powszechnie akceptowanych w zachowaniach indywidualnych i zbiorowych opartych na uznanym w danym społeczeństwie rozumieniu pojęcia „moralności”
- pozwala na ingerencję w prawa i wolności tylko wobec takich działań i zachowań które powszechnie uznawane są za niegodne i powodujące szkody społeczne
- dla powołania przesłanki ochrony moralności publicznej nie wystarczy, aby dane działanie, czy też zachowanie, powodowało dyskomfort pojedynczych obywatelu (konieczne jest przynoszenie negatywnych skutków danego zachowania dla ogółu społeczeństwa i powszechnego uznania danego zachowania za niemoralne, niegodne)

PRZESŁANKA OCHRONY WOLNOŚCI I PRAW INNYCH OSÓB

- przesłanka, dająca wyraz uznaniu wzajemnego związku wolności i praw jednych osób z obowiązkami drugih, bez czego żadne społeczeństwo nie mogłoby funkcjonować
- kwestia rozwiązywania kolizji pomiędzy wolnościami i prawami różnych osób (wyznaczenie przez władzę publiczną granic korzystania przez jednostkę z przysługujących jej praw i wolności)

PRZESŁANKA KONIECZNOŚCI OGRANICZENIA W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE

- 1) Czy ograniczenie praw i wolności jednostki jest zawarte w ustawie?
- 2) Czy służy ochronie co najmniej jednej z sześciu wskazanych przesłanek materialnych (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, ochrona zdrowia, ochrona moralności publicznej, ochrona wolności i praw innych osób)?
- 3) Czy ograniczenie praw i wolności jest konieczne w demokratycznym państwie (**zasada proporcjonalności**)?
- 4) Czy ograniczenie prawa bądź wolności nie narusza istoty danego prawa?

**Negatywna odpowiedź na choćby jedno z
powyższych pytań oznacza,
że doszło do bezprawnego naruszenia prawa
jednostki!**

ZASADA PROPORCJONALNOŚCI

PROPORCJONALNOŚĆ jako relacja między ograniczeniem prawa a celem, któremu ma ono służyć

- Czy zastosowany środek, prowadzący do ograniczenia praw jednostki, jest w stanie doprowadzić do uzyskania oczekiwanego celu (**zasada przydatności**)?
- Czy spośród dostępnych środków pozwalających osiągnąć ów cel wybrano środek najmniej uciążliwy (**zasada konieczności**)?
- Czy korzyści wynikające z osiągnięcia celu uzasadniają ciężar nałożony na jednostkę w związku z ograniczeniem jej praw (**zasada proporcjonalności sensu stricto**)?

Ingerencja ustawodawcy w zakres praw i wolności konstytucyjnych jednostki nie może być nadmierna!

ZAKAZ NARUSZANIA ISTOTY PRAW I WOLNOŚCI

- w ramach każdego konkretnego prawa i wolności można wyodrębnić pewne **elementy podstawowe** („rdzeń”, „jądro”), bez których takie prawo czy wolność w ogóle nie będzie mogła istnieć oraz pewne **elementy dodatkowe** („otoczkę”), które mogą być przez ustawodawcę zwykłego modyfikowane bez zniszczenia podstaw danego prawa lub wolności
- **ustawodawca nie może naruszać istoty, rdzenia danego prawa lub wolności**
- **istota prawa lub wolności naruszona zostanie wtedy, gdy regulacje prawne, nie znosząc danego prawa lub wolności w praktyce uniemożliwią korzystanie z niego**

**STANY
NADZYWCZAJNE**
(rozdział XI Konstytucji RP)

**STAN
WOJENNY**

**STAN
WYJĄTKOWY**

**STAN
KŁĘSKI
ŻYWIOŁOWEJ**

STANY NADZWYCZAJNE - PORÓWNANIE

	STAN WOJENNY	STAN WYJĄTKOWY	STAN KLĘSKI ŻYWIŁOWEJ
CECHY	<u>wprowadzany w razie:</u> <ul style="list-style-type: none"> • zagrożenia państwa • zbrojnej napaści na terytorium RP lub • gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony	<u>wprowadzany w razie zagrożenia:</u> <ul style="list-style-type: none"> • konstytucyjnego ustroju państwa • bezpieczeństwa państwa • porządku publicznego	<u>wprowadzany w celu:</u> <ul style="list-style-type: none"> • zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia
PODMIOT WPROWADZAJĄCY	Prezydent RP na wniosek Rady Ministrów	Prezydent RP na wniosek Rady Ministrów	Rada Ministrów
FORMA WPROWADZENIA	rozporządzenie	rozporządzenie	rozporządzenie
NA JAKI CZAS JEST WPROWADZANY		<ul style="list-style-type: none"> • na czas oznaczony, <u>max. 90 dni</u>, • przedłużenie może nastąpić tylko raz, za zgodą Sejmu na <u>max. 60 dni</u>	<ul style="list-style-type: none"> • na czas oznaczony, <u>max. 30 dni</u>, • przedłużenie może nastąpić za zgodą Sejmu

OGRANICZENIA WOLNOŚCI I PRAW JEDNOSTKI W CZASIE STANÓW NADZWYCZAJNYCH

Art. 233 Konstytucji RP

1. Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela **w czasie stanu wojennego i wyjątkowego** nie może ograniczać wolności i praw określonych w art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (ponoszenie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko).
2. Niedopuszczalne jest ograniczenie wolności i praw człowieka i obywatela wyłącznie z powodu rasy, płci, języka, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku.
3. Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela **w stanie klęski żywiołowej** może ograniczać wolności i prawa określone w art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 41 ust. 1, 3 i 5 (wolność osobista), art. 50 (nienaruszalność mieszkania), art. 52 ust. 1 (wolność poruszania się i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej), art. 59 ust. 3 (prawo do strajku), art. 64 (prawo własności), art. 65 ust. 1 (wolność pracy), art. 66 ust. 1 (prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy) oraz art. 66 ust. 2 (prawo do wypoczynku).

KAZUS NR 1

W związku z masową wycinką drzew, powodującą znaczne pomniejszenie drzewostanu na obszarze całego kraju, Sejm uchwalił ustawę o lasach. Ustawa ta wprowadziła bezwzględny zakaz wyrębu drzew na okres 15 lat w lasach państwowych oraz stanowiących własność prywatną. Następnie Senat przyjął ustawę w całości, nie wprowadzając żadnych poprawek, jednak Prezydent RP odmówił jej podpisania i skierował wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności ustawy z Konstytucją RP. Zdaniem Prezydenta wprowadzone ograniczenia prawa własności właścicieli lasów należy uznać za nadmierne, a tym samym niezgodne z konstytucyjną zasadą proporcjonalności. Na rozprawie przed Trybunałem Konstytucyjnym przedstawiciel Sejmu zaznaczył, że zgodnie z art. 64 Konstytucji RP ograniczenie prawa własności jest możliwe w drodze ustawy.

1. Czy ustawa o lasach spełnia warunki zasady proporcjonalności w aspekcie formalnym?
2. Czy ustawa o lasach spełnia warunki zasady proporcjonalności w aspekcie materialnym?
3. Na czym polega koncepcja „istoty” wolności i prawa?

KAZUS NR 2

W związku z walką z terroryzmem, na mocy ustawy z dnia 10 września 2019 r. o przeciwdziałaniu terroryzmowi powołano w Polsce nowy organ – Agencję do Walki z Terroryzmem, której celem było przeciwdziałanie możliwym atakom terrorystycznym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z ustawą szczegółowe kompetencje nowej agencji określić miał w rozporządzeniu Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, co uczynił on wydając dnia 28 września 2019 r. stosowne rozporządzenie. Zgodnie z rozporządzeniem w celu ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego Agencja do Walki z Terroryzmem otrzymała szereg uprawnień, w tym. m.in. możliwość samodzielnego rozpoczęcia i kontynuowania inwigilacji bez konieczności uruchamiania w tym zakresie procedur sądowych oraz prawo do stosowania inwigilacji bez ograniczeń czasowych.

1. Czy rozporządzenie spełnia warunki zasady proporcjonalności w aspekcie formalnym?
2. Czy rozporządzenie spełnia warunki zasady proporcjonalności w aspekcie materialnym?

Bibliografia:

- W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa Człowieka*, Warszawa 2018
- M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wrocław 2010
- J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2014
- M. Chmaj (red.), *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszaw 2016
- P. Ochmann, M. Pisz, R. Piotrowski (red.), *Prawo konstytucyjne. Kompendium*, Warszawa 2018
- B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2012
- B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012
- M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016